

студентів ідеї успіху як мети й мотиву освітньої та життєвої стратегії через усвідомлення критеріїв та методів їх досягнення, розроблення і запровадження різноманітних особистісних моделей взаємодії студентів і викладачів, впровадження самоуправління як основної умови діяльності творчої особистості, використання кураторами академічних груп адаптивно-розвивальної технології самоуправління як умови входження у професійне середовище майбутніх фахівців освіти може підвищити ефективність позанавчальної виховної роботи у ВТНЗ.

Теоретичний аналіз проблеми організації позааудиторної виховної роботи та вивчення стану її реалізації в практичній діяльності вищих закладів освіти дозволили зробити висновок, що в організації позааудиторної виховної роботи із студентами недостатньо враховуються соціально-економічні перетворення у суспільстві, зміщення пріоритетів у духовних і моральних цінностях, зміни у світосприйманні, суспільній орієнтації молоді, у її професійному самовизначенні, а також інтереси та запити студентства як соціальної групи і особливості сучасного розвитку студентської академічної групи.

Література:

1. Гаврилюк О. О. Можливості позааудиторної виховної роботи вищого навчального закладу в формуванні комунікативної культури майбутніх учителів/ О. О. Гаврилюк // Педагогика высшей и средней школы: Сборник научных работ. – 2007. – Вып. 19. – С. 204-211.
2. Козліковська Н. Я. Позааудиторна робота студентів ВНЗ як чинник підвищення якості освіти / Н. Я. Козліковська // Вища освіта України. Тематичний випуск «Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії» – 2008. – №3. – С. 54-59.
3. Марачковская О. Л. Современные подходы к организации внеаудиторной работы студентов в высшей школе / О. Л. Марачковская // Педагогика высшей и средней школы: Сборник научных работ. – 2008. – Вып. 21. – С. 435-439.
4. Соколова І.В. Організація виховної роботи у вищих закладах освіти як соціальна та психолого-педагогічна проблема //Актуальні проблеми соціальної педагогіки і психології. Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Х. – 1999. – № 1. – С. 59-65
5. Соколова І.В. Управління виховним процесом в структурній моделі інституту кураторів у вузі // Проблеми сучасного мистецтва і культури. Професійна освіта та мистецтвознавство. – К.: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”. – 1998. – С. 61-65.

В статье выявлены особенности воспитательной работы в высшем техническом учебном заведении во время внеаудиторной деятельности и способов улучшения уровня воспитания студентов в ВТУЗе.

In the article features of educational work in the technical institute of higher education by out-of-the lectures work and ways of improving students' educational level have been revealed.

УДК 37.017.4: 374:377.36

С. Зябрева

МЕТОДИ І ФОРМИ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ У ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті охарактеризовані найбільш ефективні методи та форми виховання громадянськості у студентів коледжу в позанавчальній діяльності.

Постановка проблеми. Сутність поняття „громадянськість” довгий час залишалася поза увагою держави, системи освіти. У сучасному українському суспільстві актуальність громадянського виховання особистості великою мірою зумовлюється

потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, власне процесом відродження нації [5, с.8]. Тож виховання громадянина – найважливіше завдання сучасної системи освіти, оскільки добре відомою є незаперечна істина: щоб демократія стала реальністю життя, потрібна зацікавленість людей у досягненні суспільно важливої мети і відповідальність за долю суспільства як за свою власну; потрібне сприяння зближенню інтересів особи, суспільства, держави і подолання або хоча б послаблення суперечностей між ними (там само). Реалізація цього завдання в значній мірі залежить від організації позанавчальної діяльності сучасних коледжів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання громадянськості у студентів коледжу в позанавчальній діяльності визначається комплексом педагогічних умов. Аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури, стану проблеми, що досліджується в практиці коледжів, та проведені нами дослідження у Горлівському машинобудівному коледжі та машинобудівному коледжі Донбаської державної машинобудівної академії м. Краматорська Донецької області дозволили визначити педагогічні умови, які підвищують ефективність виховання громадянськості студентів коледжів у позанавчальній діяльності і забезпечують їх комплексну реалізацію у найтіснішому взаємозв'язку.

Однією з педагогічних умов виховання громадянськості студентів коледжу у позанавчальній діяльності є вдале використання методів і форм виховання, організація спільної діяльності студентів, яка сприяє формуванню громадянських якостей.

Дослідженням і визначенням форм та методів громадянського виховання молоді займалися М. Болдирев, М. Гончаров, П. Ігнатенко, С. Карпенчук, Т. Конникова, Н. Косарева, Т. Лозова, Б. Лихачов, І. Мар'єнко, І. Огородніков, О. Пометун, Ю. Руденко, В. Сластьонін, М. Слепухов, М. Стельмахович, Н. Щуркова та ін.

Існують різні підходи до класифікації і характеристики методів виховання громадянськості. У нашому дослідженні за основу ми брали класифікацію методів виховання за рекомендаціями С. Гончаренка [2, с. 206], учених-дослідників П. Ігнатенка, Н. Косаревої, Л. Крицької, В. Поплужного [1, с.4-5].

Мета статті. Тож вважаємо необхідним охарактеризувати найбільш ефективні методи та форми виховання громадянськості у студентів коледжу в позанавчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. За визначенням українського педагогічного словника, методи виховання – це „сукупність найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователя і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистих якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, навичок і звичок поведінки і діяльності, а також їх корекції і вдосконалення” [2, с. 206].

Форма виховання – це засіб організації його змісту, зовнішнє вираження узгодженої позиції діяльності педагога і вихованців, що здійснюється у встановленому порядку та певному режимі.

При виборі форм організації виховання педагог повинен враховувати наступні закономірності: педагогічний процес ефективний, якщо форми його організації максимально сприяють досягненню мети, реалізації змісту й не суперечать принципам діяльності; якщо надмірно часто застосовують одні і ті ж методи і форми, то вихованці втрачають до них інтерес, і ефективність педагогічного процесу знижується.

Обов'язковими елементами усіх форм виховної роботи є інформація, переживання, дія. Інформація – це те нове і важливе, що дізнаються вихованці, беручи участь у тій чи іншій справі. Переживання – їх емоційне сприйняття інформації та всього, що відбувається, оцінка, сприйняття. Дія – це їхня спільна діяльність, яка збагачує та розвиває.

У процесі експериментальної роботи з виховання громадянськості у студентів коледжу в позанавчальній діяльності були застосовані такі групи методів виховання:

1. *Методи формування свідомості*, які спрямовані на формування поглядів і переконань: розповідь, пояснення, бесіда, диспут, переконання, приклад.

2. *Методи організації діяльності та формування досвіду поведінки* (доручення, різні види педагогічних вимог, виховні ситуації та ін.).

Метою використання цієї групи методів є: формування і збагачення світогляду; розвиток творчої активності та ініціативності; пояснення значення і змісту морально-етичних норм, правил спілкування та стосунків; вироблення потреби діяти відповідно до вимог, які поставлені перед особистістю суспільством; набуття досвіду стосунків спілкування і норм поведінки.

3. *Методи стимулювання поведінки і діяльності* (заохочення, покарання). Вони використовувалися з метою закріплення позитивних звичок, знань, умінь та навичок; створення передумов для виховання позитивних і викорінення негативних якостей особистості; активізації пізнавальної та суспільно-корисної діяльності; подальшого розвитку громадянськості.

4. *Активні методи соціально-педагогічного розвитку*, які здійснюють комплексний вплив на розвиток свідомості, почуттів, якостей і властивостей поведінки студента (групові дискусії, рольові, ділові, імітаційні ігри, прийоми „обмін думками”, діалогічне спілкування, „мозковий штурм”).

Використання методів саме цієї групи сприяє тому, що виховний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх студентів. Це співпраця, взаємодія, де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами виховання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють [6, с. 8].

Важливим для нашого дослідження є те, що співробітництво – це спільна діяльність для досягнення загальних цілей. Члени групи розуміють, що можуть досягти своїх особистісних цілей тільки за умови, що їхні товариші по групі також досягнуть успіху („Ми не можемо обійтися без тебе”). Успіхи кожного визначаються не тільки ним самим, а й зусиллями його товаришів. Усі члени групи пишуться успіхами один одного, святкують перемогу, коли один з членів групи удостоюється похвали за особливі досягнення („Ми всі поздоровляємо тебе з успіхом!”). Суттєвими компонентами співробітництва є позитивна взаємозалежність; особистісна взаємодія, що стимулює діяльність; індивідуальна та групові підзвітність; розвиток навичок міжособистісного спілкування в невеликих групах; аналіз даних про роботу групи [6, с. 26-28].

Тож, обираючи конкретні методи виховання, педагоги враховували цілі, зміст і особливості виховання студентів коледжу як громадян України, методично оптимально поєднували конкретні обставини й умови навчально-виховного процесу в коледжі.

Також у практичній діяльності педагоги-експериментатори спирались на важливий, на наш погляд, висновок російського дослідника Д. Григор'єва [3], який ґрунтувався на філософських думках М. Мамардашвілі про негативний, руйнівний вплив нігілістичної освіти: не можна виховати вільну, демократичну особистість, якщо провідною настановою у її вихованні було „не – Я можу” (можуть всі інші: суспільство, сім'я, друзі; всі, крім мене та за мене). На жаль, саме таке виховання „відмовляє людині у саморусі, що є її сутністю, відбирає у людини тягар свободи та відповідальності й тим самим руйнує особистість, перетворюючи її на соціального „пішака” [3, с. 191].

Серед методів впливу на свідомість, почуття і волю в контексті виховання громадянськості студентів коледжу, з урахуванням особливостей юнацького віку, були використані наступні: розповідь, пояснення, роз'яснення, бесіда, діалог, диспут, переконання, приклад. Головним інструментом методів цієї групи є слово. Викладачі провели бесіди: „Що значить бути громадянином?”, „Риси громадянської особистості”, „О

слово рідне, України слава”, „Вони захищали Батьківщину”, „Життя за законами держави” та ін.

Педагоги-експериментатори використовували проблемні ситуації на двох етапах: у процесі підготовки студентів до бесіди та під час її проведення. Проблемні ситуації активізували розумову діяльність юнацтва. Студенти пропонували варіанти розв’язання ситуацій, робили обґрунтовані висновки. Наприклад, при проведенні бесіди „Що значить бути громадянином?” педагоги машинобудівного коледжу Донбаської державної машинобудівної академії м. Краматорськ використовували приклади з життя. Розповідь куратора була недовгою й емоційною, вона сприяла розвиткові уяви студентів, аналітичній роботі мислення, знайомила студентів з теоретичними основами громадянськості. Потім студентам було запропоновано написати список ознак, якими можна охарактеризувати справжнього громадянина України. Робота організувалася в малих групах, потім один студент від кожної групи зачитував отриманий на словах портрет громадянина. Зрештою, вийшов узагальнений портрет з переліком якостей громадянина України: патріотизм; законслухняність; професіоналізм; гармонійна розвиненість; ідеологічна незаангажованість; відповідальність; дисциплінованість; самостійність; толерантність; гуманізм; вміння вести діалог та ін.

Використання бесід спонукало студентів до активної пізнавальної діяльності, сприяло формуванню вміння слухати, аргументувати, вести діалог.

У процесі дослідно-експериментальної роботи використовувався метод переконань. Переконання – це спосіб обдуманого впливу вихователя на свідомість вихованця, аби досягнути того, щоб вихованець погодився із запропонованими переконаннями, та, по завершенні, спільно відпрацювати необхідні погляди і переконання.

Враховуючи те, що переконання закріплюються, утверджуються у процесі практичної діяльності студентів і перетворюються на моральні вчинки, стають нормою поведінки в повсякденному житті, педагоги Горлівського машинобудівного коледжу і машинобудівного коледжу Донбаської державної машинобудівної академії м. Краматорськ переконували студентів словом і справою. Метод переконання здійснювався в поєднанні з іншими методами виховання шляхом бесіди, дискусії, за допомогою конкретного прикладу, педагогічної ситуації, на основі громадської думки.

Для ефективності реалізації методу переконання педагоги враховували, що зміст і форма переконання мають відповідати віковому рівню розвитку особистості; враховувати індивідуальні здібності студентів; бути послідовним та логічним, максимально доказовим; містити як узагальнюючі положення (принципи і правила), так і конкретні факти і приклади.

У процесі переконання педагоги прагнули виробити у студентів морально ціннісне, свідоме ставлення до дійсності. Їх сформованість залежала не лише від інформації, яку отримували студенти, але й від того, в який саме спосіб вона потрапила до них. У правильності таких переконань студенти мали змогу переконатися самі, беручи участь у дискусіях з однолітками.

Значну роль у вихованні громадянськості відіграли диспути. Диспут – публічна суперечка, конкретне й діяльне обговорення будь-якої проблеми у тісному взаємозв’язку з реальним життям, соціальним досвідом учасників.

Для нашого дослідження важливо, що предметом диспуту є суспільно значуща проблема, а в процесі його проведення студенти мали змогу більш чітко усвідомити власну позицію за рахунок ідентифікації з однією точкою зору і відокремлення від іншої. При проведенні диспуту враховувалося, що дана форма діяльності потребує ретельної підготовки і захоплюючої форми проведення, створення атмосфери відвертості, довіри, можливості висловлювати будь-які думки, навіть помилкові, бо головне в диспуті – участь кожного у пошуку істини.

Аналіз опитування студентів експериментальних коледжів дав можливість визначити інтереси учасників та сформулювати тематику. Так з’явилися теми: „Який він,

громадянин, „Вітчизни гідний син”?”, „Служити б радий Вітчизні”, „Який ти слід по собі залишиш?” тощо.

Наприклад, проводячи диспут зі студентами Горлівського машинобудівного коледжу з теми: „Який він, громадянин, „Вітчизни гідний син”?”, були розглянуті питання: „Хто я, громадянин України?”, „Живемо разом з державою?”, „Якщо не я, то хто?”.

З метою з'ясування питання щодо впливу диспуту на формування ідейних переконань студентів, їх поглядів, було проведено анкетування. Аналіз одержаних матеріалів показав, що переважна більшість студентів (85,8%) позитивно ставляться до проведення диспутів. Наведемо приклади деяких відповідей студентів: „Для мене стало зрозумілим, наскільки важлива позиція кожного громадянина держави, що немає „гвинтиків”, мають бути свідомі, гідні, працьовиті громадяни країни” (Василь М., студент Горлівського машинобудівного коледжу); „Спочатку я гадав, що один в полі не воїн, і один не може змінити будь-що. Тепер я вважаю, що все починається з малого – навіть життя однієї людини здатне змінити долю багатьох тисяч людей” (Павло Д., студент машинобудівного коледжу Донбаської машинобудівної академії м. Краматорськ).

Важливим стимулом самовиховання громадянськості у студентів є приклади високоморального способу життя батьків. У цьому зв'язку дуже важливо, щоб батьки володіли тими особистими якостями, до яких вони спонукають своїх дітей. Не даремно сказано, що „гідності не навчить той, хто негідно живе” [4, с. 164]. Це твердження має безпосереднє відношення й до батьків, які впливають на формування гідності своїх дітей, спонукають їх до самоконтролю за своєю поведінкою.

Як свідчить досвід, найбільш вдалим є використання методу прикладу при проведенні:

- родинних свят „Мама, тато й я – родина машинобудівників”, „Ми – спортивна родина” (Горлівський машинобудівний коледж);
- знайомство з династіями машинобудівників – вітальня „Родинні династії” (Горлівський машинобудівний коледж);
- виставок „Сімейна реліквія”, „Нагороди моєї родини” (машинобудівний коледж Донбаської державної машинобудівної академії м. Краматорськ).

Виховання громадянськості повинно сприяти формуванню громадянського типу поведінки, оскільки не стільки поняття чи переконання, скільки конкретні справи і вчинки характеризують громадянськість особистості. У зв'язку із цим методи організації діяльності, стосунків, спілкування і формування позитивної громадянської поведінки під час виховання громадянськості у студентів коледжу відіграють особливе значення, оскільки вони спрямовані на здобуття особистістю позитивного досвіду громадянської поведінки. До цієї групи методів входять: різні види педагогічних вимог, доручення, виховні ситуації.

В експериментальних коледжах до студентів висувались єдині педагогічні вимоги. Педагоги переважно ставили перед студентами вимоги у непрямій формі (вимога-поради, вимога-довіра, вимога-прохання, вимога-натяк, вимога-схвалення), що сприяло створенню атмосфери співробітництва. В залежності від ситуації педагоги використовували також прямі вимоги: розпорядження, наказ, вказівка.

У процесі дослідно-експериментальної роботи використовувалися активні методи соціально-педагогічного розвитку, які здійснювали комплексний вплив на розвиток свідомості, почуттів, якостей і властивостей поведінки студента (групові дискусії, рольові, ділові імітаційні ігри, прийоми „обмін думками”, „мозковий штурм”, діалогічне спілкування та ін.).

В експериментальних коледжах широко використовувалося проведення дискусій спеціально дібраного змісту. У процесі дослідно-експериментальної роботи були проведені дискусії: „Що значить бути патріотом України?”, „Що значить будувати життя, перебудовувати життя в „прилаштовуватися” до життя?”, „Служба в армії – повинність,

почесний обов'язок або ...?", „Як ви розумієте місце і роль молоді людини в сучасному суспільстві” та ін.

Формами проведення дискусій були: круглий стіл „Заохочення й покарання: хочу, можна, не можна, потрібно”; ток-шоу „Хочу й буду”; дебати „Демократія – це не воля більшості, а захист прав меншості”, „Громадянин держави починається з громадянина навчального закладу”; „дерево рішень”, дискусійні гойдалки, захист проектів тощо.

У процесі виховання громадянськості студентів коледжу в позанавчальній діяльності були використані наступні форми виховання громадянськості: загальноколеджні, колективні творчі справи, інформаційні години, години громадянськості, години спілкування, години-подорожі, години мужності, клуби, секції, гуртки, тематичні вечори, вечори пошани, проекти, екскурсії, зустрічі, конкурси, свята, усні журнали та ін.

Висновки. Отже, у процесі дослідження ми переконалися, що ефективність процесу виховання громадянськості у студентів коледжу досягається завдяки комплексному використанню і доцільному поєднанню форм і методів виховання громадянськості, організації спільної діяльності студентів, яка сприяє формуванню їхніх громадянських якостей.

Література:

1. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник / [Ігнатенко П.Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В.]. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – с. 206.
3. Григорьев Д. Нигилистическое воспитание / Д. Григорьев // Народное образование. – 2006. – № 2. – С.189-192.
4. Кадол Ф.В. Воспитание чести и достоинства старшеклассников: пособие для педагогов / Ф.В. Кадол. – Мн.: Універсітэцкае, 1998. – 208 с.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 7-13.
6. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. – метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; За ред. О.І. Пометун. – К.: А. С. К., 2005. – 192 с.: іл.

В статье охарактеризованы наиболее эффективные методы и формы воспитания гражданственности у студентов колледжа во внеурочной деятельности.

The article is devoted to the characteristic of the most effective methods of civicism forming among college students during out-of-school activities.